

SZÁSZ KEVE

A Sárkány, a nyúlfarok, meg valami vacak – Pillanatképek egy kézirat megtalálásának és kiadásának folyamatáról

A cikk két levél és egy könyvtári köszönőlevél segítségével kíséri végig egy humanista kézirat útját annak megtalálásától egészen kiadásáig. Sárkány Oszkár (1912–1943) 1936-ban talált rá Elias Corvinus Ioannis Hunniadae res bellicae contra Turcas című panegyricusára. A tehetséges fiatal bohémista a bécsi Collegium Hungaricum ösztöndíjával kutatott az ÖNB-ben, amikor felfedezte a tárgyalt kéziratot. Az első idézett levélben tudatta barátjával, Tarnói Lászlóval, hogy rálelt a műre. A második levelet kollegája, Bartoniek Emma írta neki, aki utánanézett a kiséposznak, hogy igazolja a mű korábbi ismeretlenségét. A harmadik dokumentumot pedig a Bécsi Egyetem Archivuma küldte Sárkánynak, hogy megköszönje a nyomdából frissen kikerült kritikai kiadás számukra küldött tiszteletpéldányát.

Kulcsszavak: Sárkány Oszkár, Bartoniek Emma, levelezés, Elias Corvinus, Ioannis Hunniadae res bellicae contra Turcas, OSZK Kézirattár Fond 384.

„Kedves Laci,

Bocsáss meg, hogy idáig nem írtam, de hiszen te sem válaszoltál valami túlságosan hamar az én levelemre. [...]”

Jelen tanulmány három oldalról is köthető Szörényi tanár úrhoz. Egyfelől egy eposz kéziratának napvilágra kerüléséről szól, másfelől ezen eposz Hunyadi Jánost élteti. Ráadásul a mű a BSMRAe-sorozatban jelent meg annak idején, amelynek a Tanár úr jelenleg is szerkesztőségi tagja. A fenti levélből származó idézet azonban a látszat ellenére nem annak a Lászlónak íródott, akit e kötet éltet. Azt ugyanis 1936. december 3-án Sárkány Oszkár címezte Tarnói Lászlónak¹ Bajára a Petőfi Sándor utca

¹ Sajnos TARNÓI kilétéről nem találtam információt.

50. szám alá.² A géppel írt levél az OSZK-ban található Sárkány-hagyaték részét képezi (Fond 384.). A hagyaték négy doboznyi anyagot tesz ki, az idézett levelet a 2. számú doboz tartalmazza.

Ráadásul jelen tanulmány középpontjában nem is Tarnói László, hanem a feladó: ifj. Ilencfalvi Sárkány Oszkár (1912–1943) áll, Elias Corvinus Hunyadi-eposzának közreadója. A Sárkány-család fájának gyökei igen mélyre nyúlnak: a család tagjai az Ákos-nemzetségből származtak, legalábbis egy 1426-os keltezésű perbeli genealógia tanúsága szerint.³ A nemzetség ilencfalvi ága a 17. században vált hivatalosan külön a többitől.⁴ A nemesi cím megerősítése mellett Ferenc József új címert is adományozott a frissen iktatott ágnak.⁵

Ifj. Sárkány Oszkár 1912. október 9-én született Budapesten. Középiskolai tanulmányait a krisztinavárosi Verbóczy Gimnáziumban végezte. Már fiatalon beszélt németül és szlovákul. Ehhez tanulta hozzá a középiskolában a franciát, illetve az angolt (egy amerikai diákkal levelezett).⁶ 1934-ben, a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetemen⁷ szerzett magyar-francia szakos tanári diplomát. 1935. április 23-tól végzett (az akkori szokásoknak megfelelően ingyen) alkalmi, illetve gyakornoki

² Feladó: dr. Sárkány Oszkár, VII. Museumstrasse 7., Collegium Hungaricum, Wien. A borítékpapíron dombornyomással „Bernhard Stern Wien I. Himmelpfortgasse 1.” olvasható. SÁRKÁNY előszeretettel vásárolta és használta ezt a borítékot, amíg a Collegiumban tartózkodott.

³ A kérdéses okiratot a Batthyány-család köpcsényi levéltárában őrzik, a családfa élén a „Bartolomeus de Genere Ákuss de Ákuss-Háza” név olvasható. „Czimerük: a pajzs kék mezejében arany koronából kiemelkedő koronás meztelen női alak hosszú arany hajjal; felemelt balkezeiben vörössárga almát tart, melybe egy, a női alakot körülövező zöld sárkány beleharapni készül; zárt sisak; sisakdisz a pajzsban levő női alak kigyó nélkül; takarók: kék-arany.” Vö. KEMPELEN (1911).

⁴ „A családból S. József, a budapesti ítélőtábla alelnöke 1887. febr. 7. és S. Sámuel ev. püspök 1897. febr. 3. nemességének megerősítése mellett az »ilenczfalvi« előnév adományozásában részesültek.” Ld. KEMPELEN (1911).

⁵ „A család a következő czimert használja: kék pajzsban, farkába harapó zöld sárkány kardot tartó vörös ruhás kart fon körül; sisakdisz: aranysujtásos vörös ruhás, forgóval ellátott vörös fityegős barnakucsmás növekvő vitéz jobbjaiban kardot tart; takarók: vörös-ezüst, kék-arany.” Ld. KEMPELEN (1911).

⁶ Sárkány francia- és angol nyelvvel való élő kapcsolatának ékes bizonyítéka azon nem csekély számú levél, amelyeket szintén a hagyaték őriz idegennyelvű levelezésének tanújaként.

⁷ Ma: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

munkát Budapesten, az Országos Széchényi Könyvtárban. Másfél év múltán, 1936. november 7-én kapott fizető állást a könyvtár falai között. Ez idő tájt azonban éppen Bécsben tartózkodott: Fitz József főigazgató támogatásával ösztöndíjat kapott a Collegium Hungaricumba. Az 1936/37-es tanévre szóló lehetőséget kihasználva az ÖNB-ben kutatott. Hazaérkezve, már az OSZK munkatársaként folytatta tudományos tevékenységét a cseh irodalom területén. 1939-ben feleségül vette Hamar Erzsébetet. Felfelé ívelő tudományos pályáját sajnálatos módon akadályozta, hogy 1939-ben miniszteri rendelettel Rimaszombatra, majd Nagykállóra helyezték, hogy ott középiskolai tanárként tevékenykedjen. Fitz csak két év múlva tudta elérni, hogy Sárkány visszatérhessen a könyvtárba.⁸

Sárkányt 1942 áprilisában hívták be katonának, méghozzá a tápiószügyi 402-es Különleges Büntető Munkásszázadhoz osztották be felügyelőnek a zsidó munkaszolgálatosok mellé.⁹ 1943-ban, a voronyezsi áttörés során vesztette életét tisztázatlan körülmények közt. Felesége egy ismeretlen katona beszámolója nyomán egy olyan történetet adott tovább, amely szerint a munkaszolgálatosok Kostenkiben egy pincében rendezkedtek be. Amikor a frissen odaérkező németek azzal a felkiáltással, hogy zsidók, ki akarták tenni őket a pincéből, Sárkány azt találta felelni, hogy ők nem zsidók, hanem *lerongyolt magyar honvédek*, és nem mennek el, mert ők voltak ott előbb. Erre puskatussal leütötték. Mikor a front arrébb vonult, egy Sárközy Gyula nevű bajtársa maradt a még eszméletlen Sárkánnyal. Többet nem tudunk róluk.

Sárkány fiatalon bekövetkezett, tragikus halála egy kivételesen ígéretes tudományos karrier fonalát vágta el. Rövid pályafutása ellenére azonban Sárkány Oszkárnak köszönhetjük, hogy egy rendkívül érdekes eposzának felfedezésével és kiadásával Elias Corvinus munkásságára irányította a figyelmet. A dolgozat elején idézett levél ugyanis kis kihasználással a következőképpen folytatódik:

[...] Ettől függetlenül találtam egy ismeretlen cseh humanistát, bizonyos Elias Corvinust, aki igen érdekes epikus költeményt írt latinul

⁸ Vö. MÉL (2001). SÁRKÁNY Oszkár életéről bővebben ld. BERKES (1998).

⁹ BERKES valószínűsíti, hogy az ágyútöltekeknek szánt egységbe való beosztás mögött az állhat, hogy a politikai véleményét véka alá nemigen rejtő, németellenes SÁRKÁNY 1942. február 27-én fellépett a pesti Vigadóban Hont Ferenc antifasiszta szavalóestjén. BERKES (1998: 108–110).

Hunyadi Jánosról. Már most ezt ki kell adni. Ehhez le kellett másolnom az egészet, életrajzot kell írnom, jegyzeteket kell készítenem – ez megint elvesz egy csomó időt. Most ezzel kapcsolatba rádióelőadást is kell tartanom, hogy a kiadáshoz pénzt is szerezzek – nem én adom ki, de hozzá kell járulnom, a kiadó igen jó cég: Teubner, Leipzig. Képzelted, hogy ilyesmivel nem foglalkozom éppen szívesen, de hát nem hagyhatom heverni az ilyesmit, mert mindig kínozni fog a gondolat, hogy majd más kiadja helyettem s a dicsőség, már ami dicsőség itt lehet – másnak jut. Ezen kívül van még egy egész csomó apró adatom, melynek utána kellene nézni, melyből kis adatközlések lehetnek – mind a humanista korból. Az ilyesmi rengeteg időt elvesz s lesz belőle egy nyúlfarknyi cikk. De most forgatnom kell a nevemet, ez amolyan kötelességféle. Állítólag, most fölfelé haladok tudományos pályámon – ezt Gaál Pista írja, aki a decemberi számba is akart tőlem valami hosszabb cikket hozni, én azonban már nem tudtam vállalni. A Minervába is kellett írnom valami vackot¹⁰ stb. [...]

Miután cikkem tárgyát megjelöltem, itt kell sort kerítenem arra, hogy kiindulópontjára is rámutassak. Ez pedig a fenti levélrészletben említett „igen érdekes epikus költemény”, a *Ioannis Hunniadae res bellicae contra Turcas* című panegyricus. Ahogyan Sárkány bohemista kutatásai során akadt rá a Hunyadi János törökellenes tetteit hirdető 1072 soros dicsőítő eposzra, jómagam Corvinus¹¹ eposzáinak kutatása során bukkantam rá a fenti levélre, miközben esetleges információmorzsákat kerestem a kritikai kiadás elkészítőjének hagyatékában.¹²

¹⁰ Akármilyen is volt az említett „vack”, végül meg sem jelent a *Minervában*. Vö. GALAMBOS (1976).

¹¹ Elias Corvinus egy kevésbé ismert 16. századi humanista költő. 1537-ben született Joachimstahlban, majd szép közéleti pályát futva be, hatvanöt évesen, 1602. december 2-án, Bécsben halt meg. Életről, kapcsolatairól és munkásságáról ld. BARLAY (1997), SÁRKÁNY (1937) és SZÁSZ (2024).

¹² Azt már csak később konstatáltam, hogy három igen tömör bekezdésben érintve a panegyricus felfedezését, BERKES is említést tesz a TARNÓinak írott levélről, illetve röviden bemutatja Corvinust is. Mialatt azonban a humanista életrajzát (talán nem áll messze az igazságtól, ha azt mondjuk, kapkodva) felvázolja, két hibát is ejt. Egyrészt azt állítja, hogy Elias Corvinus eredeti neve Michael Rab volt. Ez nem igaz, bár eredeti vezetékneve valóban Rab, Michael Rabnak a humanista apját hívták (édesanyja Magdalena Phlug). Másrészt BERKES azt írja, hogy Corvinus részt vett a lepantói ütközet-

A következő pillanatképre ugorva tekintsünk meg egy részletet egy Sárkánynak írt másik levélből. E levél feladója Bartoniek Emma volt, a kézzel írt levél 1936 novemberében kelt, és arról tanúskodik, hogy az OSZK két munkatársa értekezett egymással a Sárkány által éppen feldolgozás alatt álló műről:

Amit a 9878 sz. kéziratban lévő Corvinus Elias féle Hunyadi-versről ir, igen érdekelt, utánanéztam Apponyinál, nincs róla semmi nyom. Azonban F. ből¹³ 75 Sch.-t nem hiszem, h. ki lehetne csalogatni fény képre. Egyébként nem vagyok ezen ilyen művekből kellőképp tájékozva, lehet, hogy Vajthóékat¹⁴ érdekelné! Ha a Kszemle eddigi formájában még fennállana, ott közölhetne róla tanulmányt, esetleg idézeteket. Azonban a Könyvszemle most már csak egyesületi »közlöny« és nem többé könyvtárunk tudományos folyóirata. Nyugodjék békében!

A levél szintén a Sárkány-hagyaték részét képezi, az 1. számú dobozban található. A levél második mondatától kezdve Bartoniek valószínűleg azon munkálatokban való együttműködésükkel kapcsolatosan ír, amelynek köszönhetően végül 1942-ben megjelent a Jókai-kódex facsimile kiadása.¹⁵ Nem tudni, hogy végül Sárkány megkapta-e a 75 schillinget a fényképezésért (bizalmat szavazva Bartoniek megérzéseinek, efelől legalábbis kétségeink lehetnek), mindenesetre engedték meg,

ben. SÁRKÁNY szövegének kérdéses helye (amelyből BERKES is dolgozott) a következőképpen hangzik: [...] (...*Quietam vitam perosus a 1572. iterum mari contra Turcas pugnat;*) *victoria ad Naupactum (Lepanto) parta ad carmen heroicum de Ioanne Hunniade* [...] *componendum maximi momenti erat* (SÁRKÁNY [1937: 1]). Valószínűleg a nyakatekert központosítás és az időrendi ugrások (sorban: Lepanto–Corvinus katonáskodik–eposz író) miatt nem vette észre BERKES, hogy Corvinus 1572-ben harcolt, ami lehetett bár tengeri összecsapás, de semmiképpen sem a nevezetes lepantói ütközetről van szó!

¹³ Itt vagy dr. Fritz Józsefről, az OSZK főigazgatójáról, vagy a kiadáson dolgozó csapat egyik tagjáról van szó, de sajnos egyelőre egyiket sem tudom alátámasztani.

¹⁴ Vajthó László (Nagymajtény, 1887–Kecskemét, 1977) irodalomtörténész, műfordító, szerkesztő, pedagógus, az irodalomtudományok kandidátusa (1952). 1920–1925 között abban a Verbőczy Gimnáziumban tanít, amelynek padjait akkoriban koptatja Sárkány diákként. Vö. MÉL (2001).

¹⁵ A facsimile a Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Magyarságtudományi Intézete és a Stockholmi Magyar Intézet kiadásában jelent meg 1942-ben Budapesten. Sárkányt a magyar írók közül kiemelten foglalkoztatja Jókai, vö. BERKES (1998).

hogy némi kajánsággal mutassak rá arra, hogy amikor a kódex kiadásának előszava az OSZK munkatársaiként egymás után élteti a munkálatokban segédkező „dr. Bartoniek úrnőt és dr. Sárkány Oszkár urat”,¹⁶ az előszót író Pais Dezső Sárkánynak külön megköszöni a „fényképezés nem csekély fáradsággal járó felügyeletét”.

Az Elias Corvinus munkájából készült kritikai kiadás végül a következő évben, 1937-ben jelent meg a Juhász László által alapított BSMRAE-sorozatban. Utolsó pillanatképnek talán nincs is megfelelőbb, mint az alábbi gépelt visszaigazoló köszönőlap a Bécsi Egyetem Archívumától. A levélben az Archívum Sárkánynak a frissen elkészült kritikai kiadás tiszteletpéldányáért mond köszönetet:

Archiv der Universität Wien

Wien, am 4. 11. 1937.

571.

Sehr geherter Herr!

Das Archiv der Universität bestätigt heimit den Einlauf eines Exemplares Ihrer Ausgabe von E. Corvinus, Joannis Hunniadae res bellicae contra Turcas und bittet Sie hiefür seinen besten Dank entgegennehmen zu wollen.

Der Universitätsarchivar:

[olvashatatlan az aláírás]

Oberstaatsarchivar

Végezetül pedig álljon itt az emlegetett eposz első néhány sorának általam készített műfordítása.

Elias Corvinus: Hunyadi János törökök elleni háborús tetteiről

Harcokat át a habok mezsgyéjén, vérteli véget,
Hogy lemerült Szelimék flottája a jóni habokba,

¹⁶ „Midőn e kiadványunkat útjára bocsátjuk, köszönetünket kell kifejeznünk [...] dr. Bartoniek Emma úrnőnek, aki a kódex használatában és megvizsgálásában a legnagyobb készséggel támogatott bennünket, továbbá dr. Sárkány Oszkár úrnak, aki nemcsak a kódex tanulmányozásából vette ki a részét, hanem a kiadás alapjául szolgáló fényképezés során vállalta a nem csekély fáradsággal járó felügyeletet is.” SZABÓ (1942: viii).

És a keresztények hogyan adtak imát az Atyának:
 Zengjétek, ti olasz költők és mind vele gallok!
 Ó, jajj, önnön vér ellen rohanó haza sok száz 5
 Évnyi sanyar sorsát ritmusba ti illesszétek,
 S mind csak, amit párkák eme kornak előre sodortak!
 Engem közben a partján fekvé megihlet az Ister,
 Elfolyván osztrák dombok mellett csavarogva,
 Nem feledő pannon földnek múltját lejegyezni, 10
 Hunniades erkölcseiről, nagy tetteiről is
 Írni, hisz ő a nevét ős hun népig viszi vissza,
 S rajtuk erős kézzel méltán gyakorolja uralmát.
 Légy jelen új bizalom, legjobb őrző, te, Rudolphus!
 Néked Atyánk a külön jogot és augustusi ékét 15
 Adta magyar honnak, s megtett vezetőnek e mindig
 Győztes népen a mindenség roppant vezetője.
 Itt én nagy fényű hírért, sok hős haditettét
 És országaidért hogy mennyit mert nagy erénnyel,
 Elmondom, s átirom az égből Hunniadásnak 20
 Ékes példáját – maradandót minden időkből.
 Nem méltatlan a dal, hisz az ősök erénye, a hősök
 Szíve elé ha teszik, fenségesen édes erővel
 Ösztönöz, és rokon indulatot gerjeszt fel a szívben.
 Így ikerugrással juthat fel az égig az apróbb. 25
 Jöjj hát most, és adj lelkünknek erőt te, Rudolfus!
 Mert bizony ő nem akármilyen ősökkel dicsekedhet,
 Sőt, pompás nemzetség őseitől van a vére:
 Római népbeli Corvinusszal névben egyenlő,
 Ritka erényében szintén, és visszavezette 30
 Pannonföld döllyfős népéhez a bajnoki merszet.
 Kincsektől boldog módon, hírnév-zuhataggal
 Pompázik. Harcban, s egyformán államügyekben
 Képzetten vállal fenséges terhet a sorstól,
 És mind messzebb, messzebb röpteti égbe a végzet.

Források

- ADUW 1937 ARCHIV DER UNIVERSITÄT WIEN, *Levél Sárkány Oszkárnak*, gépirat, OSZK kézirat, Fond 384, 1937.
 BARTONIEK 1936 BARTONIEK E., *Levél Sárkány Oszkárnak*, kézirat, OSZK kézirat, Fond 384, 1936.

- SÁRKÁNY 1936 SÁRKÁNY O., *Levél Tarnói Lászlónak*, gépirat, OSZK kéziratár, Fond 384, 1936.

Felhasznált irodalom

- BARLAY 1997 BARLAY Ö. Sz., *Elias Corvinus és magyarországi barátai*, Magyar Könyvszemle, 4 (1997), 347–353.
- BERKES 1998 BERKES T., *Sárkány Oszkár. Egy "apollonista" tudós derékba tört élete*, Irodalomtörténeti füzetek 143, Budapest, 1998.
- GALAMBOS 1976 GALAMBOS F. (szerk.), *Minerva 1922–1940, Pannonia 1935–1943, Műhely 1937–1942: Három pécsi tudományos folyóirat repertórium*, Budapest, 1976.
- KEMPELEN 1911 KEMPELEN B., *Magyar nemesi családok* 9, Budapest, 1911.
- MÉL 2001 KENYERES Ágnes (főszerk.), *Magyar életrajzi lexikon*, 2001, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/>, 2024. 12. 13.
- SÁRKÁNY 1937 SÁRKÁNY O. (szerk.), *Ioannis Hunniadae res bellicae contra Turcas*, Lipcse, 1937.
- SZÁSZ 2024 SZÁSZ K., *Egy elfeledett panegyrikus előképei – Elias Corvinus: Ioannis Hunniadae res bellicae contra Turcas*, Antikvitás és Reneszánsz, 12 (2024/2), 19–38.
- SZABÓ 1942 SZABÓ D. (szerk.), *Jókai-kódex*, Codices Hungarici 1, Budapest, 1942.

The Dragon, the Tail of the Rabbit and something Wretched: Insights into the Discovery and Publication of a Manuscript

The article follows the journey of a humanist manuscript from its discovery to its publication, with the help of two letters and a thank-you note from a library. In 1936, Oszkár Sárkány (1912–1943) came across Elias Corvinus' panegyric bearing the title Ioannis Hunniadae res bellicae contra Turcas. The talented young researcher discovered the manuscript in the ÖNB, while being on a scholarship awarded by the Collegium Hungaricum in Vienna. In the first quoted letter, Sárkány informed his friend, László Tarnói about the discovery of the manuscript. The second letter was written to Sárkány by his colleague, Emma Bartoniek, who proved that Sárkány's discovery was indeed a work previously unknown to the scholarly community. The third document is sent to Sárkány by the archives of the University of Vienna, thanking him for the copy of the critical edition, fresh off the press.

Keywords: Oszkár Sárkány, Emma Bartoniek, correspondence, Corvinus Elias, *Ioannis Hunniadae res bellicae contra Turcas*, Manuscript repository of National Széchényi Library, Fond 384.